

УДК 328.34(477):[070+654.19+004

Закон України «Про медіа»: історія ухвалення, позитиви, недоліки, перестороги

Олександр САВЕНКО

Заслужений журналіст України,
доцент

Київський національний
університет культури і мистецтв

вул. Коновальця, 36,
01133, Київ, Україна

savenko_om@ukr.net

ORCID 0009-0007-9596-7298

© Савенко О., 2023

У статті йдеться про десятилітню політичну, парламентську й журналістську боротьбу, пов'язану з розробкою та прийняттям одного з найбільш обговорюваних та складних законів в історії українського парламентаризму — Закону «Про медіа». Автор досліджує загальну ситуацію, що склалася в інформаційному просторі України протягом останніх десяти років; аналізує причини тривалої відсутності й затягнення процесу створення цього фундаментального закону в інформаційній сфері. Розглядається питання, чому наукові дослідження на цю принципову та гостру тему відсутні або обмежені в українському науковому доробку. Зазначено найважливіші моменти боротьби за формування змістового наповнення закону та аналіз його відповідності провідним принципам європейських стандартів. Автор відслідковує реакцію українських та міжнародних організацій, експертів і фахівців на внутрішній інформаційно-законодавчий конфлікт в Україні, який вийшов на світову арену. Проаналізовано вплив цих внутрішніх і зовнішніх чинників на зміни та доповнення до остаточного варіанту законопроекту. Особливу увагу приділено проблемі необґрунтованого розширення функцій і повноважень Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, що стало предметом критики та обговорення як в Україні, так і за кордоном. У статті проаналізовано переваги та недоліки нового закону «Про медіа»; зроблено спробу окреслити перспективи його впровадження й передбачити найсуттєвіші труднощі та проблеми, пов'язані з реалізацією його основних цілей і завдань.

Ключові слова: закон, інформаційна безпека, інформаційний простір, масмедіа, свобода слова, європейські цінності, журналістські стандарти, загроза свободі й демократії.

THE LAW OF UKRAINE “ON MEDIA”: THE HISTORY OF ITS ADOPTION, POSITIVES, SHORTCOMINGS, WARNINGS

Oleksandr SAVENKO

Honored Journalist of Ukraine, Associate Professor

Kyiv National University of Culture and Arts

36, Ye. Konovaltsia St., 01133, Kyiv, Ukraine

savenko_om@ukr.net

ORCID 0009-0007-9596-7298

The article describes the decade-long political, parliamentary and journalistic struggle over the development and adoption of one of the most controversial and complex laws in the history of Ukrainian parliamentarism, the Law “On Media”. The author examines the general situation in the information space of Ukraine over the past ten years; analyses the reasons for the long absence and delay in the process of creating this fundamental law in the information sphere. The author considers why scientific research on this fundamental and acute topic is absent or limited in Ukrainian scientific research. The author outlines the most important aspects of the struggle for shaping the content of the law and analyses its compliance with the leading principles of European standards. The author examines the reaction of Ukrainian and international organisations, experts and specialists to the internal information and legislative conflict in Ukraine, which has entered the global arena. The author analyses the impact of these internal and external factors on the changes and additions to the final version of the draft law. Particular attention is paid to the problem of unjustified expansion of the functions and powers of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting, which has been the subject of criticism and discussion both in Ukraine and abroad. The article analyses the advantages and disadvantages of the new law “On Media”; an attempt is made to outline the prospects for its implementation and to foresee the most significant difficulties and problems associated with the implementation of its main goals and objectives.

Keywords: law, information security, information space, media, freedom of speech, European values, journalistic standards, threat to freedom and democracy.

Актуальність проблеми та стан її розробки

За роки Незалежності в Україні проблематика становлення, розвитку й захисту національного інформаційного простору, а також його інтеграції в європейський та світовий інформаційний простір постійно зберігала свою актуальність. Наміри України вступити до Європейського Союзу спонукали українське суспільство та законодавців до ретельного розгляду цієї проблеми, враховуючи вимоги Європи щодо необхідності адаптації українського законодавства до європейських стандартів. Одним із важливих кроків у цьому напрямку було ухвалення в Україні закону про медіа, спрямованого на відповідність критеріям і нормам Європейського Союзу. Цей закон став своєрідним випробуванням для наших законодавців і показником серйозності намірів іти до Європи шляхом, який відповідав би вимогам цивілізованого світу.

Слід зазначити, що українська медіаспільнота вже давно вимагала ухвалити фундаментальний документ, який сприятиме вирішенню багатьох назрілих проблем у медіасфері. Сам факт прийняття цього давно очікуваного закону мав би зняти напругу, однак пристрасті навколо нього хоча дещо й уляглися, але не вщухли остаточно.

Від початку розробки першої редакції проекту закону про медіа в Україні стала точитися дискусія зі спробами осмислити, який саме закон належить підготувати і які головні змістові позиції й акценти мають у ньому бути. Проте слід зазначити, що полеміка йде переважно в політичному й медійному середовищах. А от у науковій сфері тема, пов'язана із прийняттям засадничого закону про діяльність медіа, досі не стала предметом зацікавлення.

Важко не погодитися з висновком відомого в Україні та її межах дослідника-журналістикознавця, професора Миколи Тимошика (2021) у питанні щодо реального статусу новочасної української журналістики: «На початок третього тисячоліття українська преса, телебачення і радіо поставали перед цивілізованим Заходом як важко впізнаваний, розхристаний за вартісно-ідеологічними орієнтирами й відсталий із матеріально-технічного боку гібрид, утворений із двох моделей журналістики: залишків тоталітарно-радянської і паростків нової, зі слабко вираженими національними ознаками, втім, із посилюючими російськомовними акцентами та формально декларованими намірами сповідувати європейські стандарти» (Тимошик, 2021).

Зауважимо, що в період до повномасштабної агресії росії проти України ситуація не зазнала значних змін і науковці та журналісти не часто фіксували якісь помітні позитивні зрушення у своїх дослідженнях та публікаціях.

Завдання статті

- з'ясувати передумови необхідності прийняття закону про медіа та особливості політичної боротьби за його змістове наповнення;
- відстежити реакцію на ці процеси профільних українських і зарубіжних організацій, фахівців і діячів;
- окреслити позитивні ознаки й недоліки документа та перспективи впровадження його в практику.

*Виклад основного матеріалу***Виклик медіаспільноті**

13 грудня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про медіа» (Верховна Рада України, 2023). Законопроект ухвалено в другому читанні, його підтримали всі фракції, за нього проголосувала конституційна більшість (299 народних депутатів із 331 присутніх).

Закон став серйозним викликом для всієї медіаспільноти України, адже мав поєднати різновекторні завдання — адаптувати Директиву ЄС про аудіовізуальні послуги; створити рівні умови для гравців ринку; врахувати інтереси цього ринку, які не завжди відповідають духу й букві європейської Директиви; переглянути повноваження регулятора в особі Національної ради з питань телебачення й радіомовлення (Нацрада) згідно з новими умовами, які склалися в медіасфері. З 31 березня 2023 року він замінив собою шість законів, що до цього були основою українського інформаційного законодавства. Висловлювалися сподівання, що цей закон «... стане третьою і найбільш фундаментальною реформою в медійному законодавстві після запровадження доступу до публічної інформації у 2011-му році та Суспільного мовлення у 2017-му» (Розкладай, 2023). Юристи вважають, що на повне впровадження закону знадобиться близько десяти років.

Слід зауважити, що суперечки стосовно цього документа точилися ще з першої його редакції, датованій 2013 роком; і вже відтоді дискусії набули неабиякої гостроти. Особливо рішуче виступили проти прийняття законопроекту № 2693 «Про медіа» 123 відомі журналісти, представники журналістських і медійних організацій, засобів масової інформації, блогери, які перед першим читанням у парламенті в 2020 році прийняли звернення. У ньому стверджується, що зазначений законопроект містить нечітко сформульовані вимоги до медіа, а органи державної влади наділяє повноваженнями «встановлення правди». Основні претензії полягали в тому, що в разі прийняття закону в такому вигляді він може використовуватися як інструмент запровадження цензури. «Зміни, яких дійсно потребує медіазаконодавство, — це спрощення реєстраційних процедур, збільшення можливостей для саморегуляції, збільшення можливостей для журналістів якісно, без зовнішнього втручання (особливо — з боку держави)

виконувати свою роботу... Ми переконані, що ініціатива регулювання такої чутливої сфери, як свобода слова, не може йти виключно від політиків, які завжди керуються сьогохвилинними інтересами. Ні журналісти, ні галузь не закликали народних депутатів ввести додаткове регулювання медіа та журналістів», — йдеться у зверненні (*Медіаспільнота виступає проти*, 2020).

Проти частини положень закону про медіа тривалий час активно виступала й Національна Спілка журналістів України (НСЖУ), й самі журналісти та редактори українських видань. У цілому підтримуючи осучаснення медійного законодавства, відзначаючи слушність внесення чималої кількості нових важливих складників, керівництво НСЖУ стверджує, що багато пропонованих ними змін щодо найбільш резонансних новел до кінцевого варіанту проекту автори не внесли. Водночас спілчани визнають, що остаточна версія закону значно м'якша (Садова, 2023).

Слід зазначити, що цей законопроект та його ухвалення входять до числа найбільш обговорюваних та складних в історії українського парламентаризму. «Про медіа» — це понад десять років планів, розмов, дискусій, підготовчої роботи, декілька ґрунтовних видозмін, 2350 правок до другого читання, майже 300 сторінок тексту.

Загалом закон — це новий збірник правил для чинних традиційних та нових медіа України, де визначено багато процедур — від реєстрації, встановлення прав та обов'язків всіх типів медіа, до переліку заборон та санкцій у разі порушень, тощо. Одним із найважливіших нововведень стало узаконення єдиного національного регулятора медіаринку — ним визначена Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (Нацрада), що й викликало найбільше збурення в медіаспільноті. За новим законодавством Нацрада отримала контроль не лише над телебаченням і радіо, а й над друкованими та онлайн-медіа.

Фундаментальними цілями Закону «Про медіа» було створення нових правил і механізмів вирішення актуальних питань, без розв'язання яких подальший розвиток інформаційного простору в державі був би дуже проблематичним. До них, на наш погляд, входять такі завдання:

а) інкорпорування чинної нормативно-правової бази в Україні у сфері медіа в новий кодифікований акт, який би враховував технологічний прогрес за останні 10–15 років і який був неврегульованим у законодавстві;

б) наближення національного інформаційного законодавства до стандартів ЄС, поступовий відхід від нинішнього пострадянського;

в) цивілізоване упорядкування взаємовідносин держави й учасників медіаринку згідно з європейськими стандартами;

г) упровадження демократичних правил у роботу медіаринку не через застосування каральних санкцій, а через попереджувальні заходи;

д) регламентація нових повноважень Нацради, зокрема, в умовах військового стану.

Перипетії з прийняттям закону

За твердженням розробників та авторів законопроекту «Про медіа», до складу робочої групи були залучені не лише народні депутати, а й представники медіабізнесу, Нацради, громадського сектору, а також європейські партнери України. Водночас НСЖУ твердить, що всі спроби спілчан долучитися до роботи в цій групі не мали успіху. В оприлюдненій у день прийняття закону заяві йдеться, зокрема, про таке: «На жодне засідання не було запрошено журналістів чи інших працівників ЗМІ, які справедливо критикують закон. Самі засідання відбувалися в непрозорий спосіб — без загальнодоступної трансляції. Нову редакцію закону не було завчасно оприлюднено, як не було проведено й обговорень ані з ключовими стейкхолдерами, ані з громадськістю» (Національна спілка журналістів України [НСЖУ], 2022).

Схвалення закону експерти пов'язують не тільки із задоволеною потребою врахування змін і ситуації в інфопросторі держави, а передовсім із необхідністю виконання умов, необхідних для початку переговорів про вступ України до ЄС. Побутує небезпідставна думка, що без цієї умови і тиску партнерів, в Україні, як і раніше, ще довго могли б нічого і не приймати. «Якщо чесно, закон про медіа ми ухвалили виключно завдяки тому, що він потрапив у перелік вимог Європейського Союзу», — визнає голова парламентського Комітету із питань гуманітарної та інформаційної політики Микита Потураєв. — Інакше він би не пройшов через зал» (Остапа, 2023).

Проект закону давно й потужно критикували, особливо перед прийняттям. На деяких зауваженнях, на наш погляд, слід особливо зосередитися, оскільки їх висловили авторам не «порадники збоку», а парламентські юристи. Так, за добу перед голосуванням Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради у 20-ти параграфах на 32-х сторінках опублікувало висновок, в якому зазначено, що «... документ потребує техніко-юридичного та редакційного доопрацювання» і що ці зауваження наразі не є вичерпними (Апарат Верховної Ради України, 2022).

Перший пункт зауважень має назву: «1. Щодо положень законопроекту, які суперечать Конституції України, не враховують юридичних позицій Конституційного Суду України, міжнародно-правові зобов'язання України та практику Європейського суду з прав людини». Наведемо з цього документа одну з витримок, без коментарів: «... за-

конопроект містить значну кількість норм, які порушують принцип правової визначеності (стаття 8 Конституції України), що не сприяти-
ме їх однозначному правозастосуванню, не узгоджуються з актами
такої ж юридичної сили, а також на порушення вимог частини дру-
гої статті 19 Основного Закону України пропонують врегулювати пов-
новаження органів державної влади та органів місцевого самовряду-
вання на підзаконному рівні» (Апарат Верховної Ради України, 2022).

У висновку юридичного управління Верховної Ради також вказано
й на наявність у законопроекті численних неузгодженостей (навіть у
визначенні термінів). Парламентські юристи також зауважують, що
розширення повноважень Нацради вступає у дисонанс з принципа-
ми відкритості, доступності інформації, свободи її поширення й за-
борони цензури. Саме цього остерігаються і в НСЖУ та інших журна-
лістських організаціях.

Реакція міжнародної медіаспільноти

Міжнародна журналістська спільнота здебільшого критикува-
ла закон, але його схвалила громадська організація «Репортери без
кордонів». Зарубіжні фахівці не надто переймалися деталями вну-
трішньо-українських обговорень, але з точки зору глобальних оцінок
значна частина закордонних відгуків була невтішною. «Цей законо-
проект недостатній, щоб гарантувати медіа свободу в країні. Ми ви-
словили свої занепокоєння президентці Єврокомісії Урсулі фон дер
Ляйєн кілька місяців тому. Загалом закон відповідає головним стан-
дартам, але є певні питання. Я думаю, що якби Португалія чи Іспанія
вирішили прийняти подібні закони, була б сильна реакція Єврокомі-
сії. Вони б сказали цим країнам: ні, це не відповідає нашим стандар-
там», — така позиція директора Європейської федерації журналістів
Рікардо Гутерріша (Яцюк, 2023).

Крім Європейської федерації журналістів, чимало застережень до
закону також висловили Міжнародна федерація журналістів, Комі-
тет захисту журналістів. Їхня критика закону переважно стосувала-
ся того, що величезна повнота влади й повноважень концентрується в
руках Нацради. Міжнародна федерація журналістів закликала укра-
їнську владу повністю переглянути закон «Про медіа». Ухвалений до-
кумент, говорить в заявах Федерації від 12 та 17 січня 2023 року,
ставить свободу та плюралізм українських медіа під загрозу, а нові
повноваження Нацради федерація вважає «надмірними» і закликає
українську владу до утвердження політичної незалежності націо-
нального медійного регулятора. Більше того — Генеральний секретар
федерації А.Белланже висловив занепокоєння з приводу «авторитар-
ного дрейфу української влади» щодо медіа й журналістів (*Міжнарод-
на федерація журналістів*, 2023).

Жорсткою була й реакція Міжнародного Комітету захисту журналістів (СРІ) зі штаб-квартирою у Нью-Йорку, який ще 2022 року зробив кілька заяв, закликаючи українську владу відмовитися від ідеї законопроекту взагалі. На думку комітету, закон у такому вигляді загрожує свободі медіа. Після того, як Президент В.Зеленський підписав закон, координаторка програм СРІ в Європі та Центральній Азії Гульноза Саїд в інтерв'ю «Голосу Америки» кваліфікувала новий документ як спробу «... встановити жорсткіший урядовий контроль над вільним поширенням інформації» (*Комітет захисту журналістів*, 2023),

В ефірі радіостанції «Дойче Велле» взагалі прозвучала безапеляційна заява, що, «... прикриваючись вимогами щодо вступу до ЄС та захистом інформаційного простору під час війни, держава (Україна. — Авт.) збирається радикально обмежити свободу ЗМІ» (Бурдига, 2022).

На цьому тлі експертний висновок Ради Європи щодо закону «Про медіа» був майже поблажливим — єврофахівці відзначили, що сам ухвалений закон суттєво кращий за останній проєкт, який вони аналізували у вересні 2022-го; він здебільшого відповідає основним стандартам Ради Європи, але все ще містить деякі неузгодженості, які вони рекомендують виправити (Баранівська, 2023). Посилаючись на цей висновок, автори закону проголосили, що ця по суті нейтральна заява насправді є схваленням і підтримкою.

Реакція українського медіасередовища

Позиційна, світоглядна, інтелектуальна та політична боротьба в підсумку вилася в непорозуміння між авторами закону, представниками значної частини організованої медіаспільноти та політичною опозицією. Опозиційні українські політики здебільшого пред'явили претензії до мовних квот; медійників насамперед хвилювало збільшення повноважень Нацради та структура контролю медіа.

На відміну від прихильників законопроекту, опоненти були значно категоричнішими, гострішими й навіть нещадними в оцінках, називаючи його і «загрозою тоталітаризму в медійній сфері», і «серйозною загрозою свободі преси», і законом, який «змусить журналістів боятися певних тем через загрозу санкцій» (Шевченко, 2023). Експолова Верховної Ради України, народний депутат Дмитро Разумков в інтерв'ю «Українським новинам» підкреслив: «Я погано ставлюсь до закону про медіа й дуже погано — до маніпуляцій. Унормування медіаринку стоїть однією із вимог наших партнерів. Є закон, який вимагають вони, і закон, що ухвалений у нас, в якому відбувається тиск на свободу слова. Я не пам'ятаю у вимогах ЄС написати такий закон, який би тиснув на ЗМІ, і раніше їх не було... Там є хороші речі,... але є

і дуже небезпечні речі для свободи слова, демократії, існування різних думок і медіа... Я за врегулювання ринку, але проти узурпації медійного простору» (Ящук, 2023).

Зауважимо, що в Україні проєкт закону піддавали критиці окремі журналісти, але підтримали деякі громадські організації (ГО). Скажімо, ГО «Детектор медіа» та Інститут масової інформації спочатку критикували проєкт, але після його ухвалення відзначили, що це компромісна редакція, яку суттєво вдосконалили після першого читання. Голова «Детектор медіа» Наталія Лігачова вважає, що в новому законі більше позитиву, аніж негативу, оскільки більшість гострих питань все ж таки були зняті у фінальному варіанті проєкту закону (*Незалежність Нацради і блокування, 2023*).

Водночас голова комітету Незалежної медіапрофспілки України Сергій Штурхецький вважає, що непрофесійність деяких причетних до медіасфери політиків й урядовців продовжує виявлятися в їхньому наполегливому небажанні виправляти власні помилки, через що окремі положення можуть відкинути Україну від європейських стандартів і стати загрозою для свободи слова. Перша секретарка НСЖУ Ліна Куц переконана, що на тлі руху України в європейському напрямі дерегуляції й спрощення роботи бізнесу надмірна увага до регулювання ЗМІ може створити несприятливий бізнес-клімат на ринку медіа й зашкодити конкуренції, наслідком чого стане звуження поля свободи слова. Саме тому, наголошує вона, спілка закликає уряд і парламент створювати моделі економічної стійкості українських медіа, а не лише захоплюватися регулюванням (*Міжнародна федерація журналістів, 2023*).

З опублікованих в Інтернеті відгуків ми зробили вибірку характеристик і означень, що стосуються новоприйнятого закону. Експерти (М. Потураєв, Є. Кравчук, М. Княжицький, В. В'ятрович, М. Дворовий, С. Томіленко, І. Розкладай, Н. Лігачова та інші) називають його *потрібним, необхідним, проблемним, скандальним, компромісним, реформаторським, рамковим, галузевим, великим викликом, позитивною зміною, на 80 відсотків гарним, результатом спільної роботи, фінальною крапкою, перемогою здорового глузду, таким, що покращує та спрощує*, тощо. Зауважимо, що для оцінки вони використовували лише якусь одну, рідше дві особливості чи риси. І лишень єдина фахівчиня в межах одного інтерв'ю спромоглася знайти одразу цілу низку виключно схвальних оцінок: *вчасний, сучасний, європейський, універсальний, демократичний, ліберальний, відповідає вимогам Євросоюзу*, тощо. Це Ольга Герасим'юк, голова Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення — структури, яка стала об'єктом критики та зауважень у зв'язку з розширенням передбачених для неї в законі повноважень і наданням нових функцій.

Ключовий камінь спотикання — Нацрада

Факт, що Нацрада, профільний регулятор з питань телебачення та радіомовлення, відтепер буде також контролювати всі ЗМІ, в НСЖУ кваліфіковано як головний недолік закону, і 95 відсотків керівників друкованих ЗМІ виступили проти таких змін (Садова, 2023). Але якщо представники медіа рішуче виступали проти надання Нацраді повноважень контролювати онлайн-медіа та друковані ЗМІ, то для авторів закону ця норма була й залишилася недоторканною. Авторам законопроекту і владі варто було б з представниками галузі працювати та переконувати, чому обрана модель, на їхню думку, буде ефективною. Однак цього зроблено не було.

«Такі повноваження є явно надмірними, — наголошується в заяві. — НСЖУ закликає владу зберегти в Україні свободу слова» (НСЖУ, 2022). З такою позицією цілком солідарний Д. Разумков: якби не було настільки рішучого спротиву, вважає експерт Верховної Ради, то «вони б створили орган, який може закрити медіа на необмежений проміжок часу, тому що скільки це буде розглядатися у суді — дуже довге питання. Я не соромлюсь, що я виступав проти поганого закону про медіа» (Ящук, 2023).

Журналістській громаді й суспільству слід було вже давно зажадати від законодавців і політиків докорінного реформатування Закону «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», прийнятого ще 1997 року. І починати належало зі скасування недемократичних, на наше переконання, принципів формування персонального складу Нацради. Багатьох медійників давно нуртували питання: чому цей «незалежний» орган формують саме Верховна Рада і Президент? чому до цього непричетні журналістські організації, творчі спілки? чому Нацрада десятиліттями дозволяла небачену ніде у світі концентрацію електронних ЗМІ в одних руках? чому вона не лише не протидіяла цьому процесу монополізації, а й була, як образно схарактеризували тодішні дії Нацради рядові телевізійники, покірливою службою влади при кланових оборудках створення в Україні олігархічного телебачення, його довіреною повитухою? чому й нині вона не дотримується аксіоматичного на Заході принципу недопущення «перехресного володіння» засобами масової інформації кількома, але одними й тими ж особами?

Однак, незважаючи на все наведене вище, за новим Законом «Про медіа» повноваження Нацради розширюються, до того ж суттєво. Певно, саме у зв'язку з цим незмірно збільшується державна платня членам Нацради — державним службовцям, які за статусом давно прирівняні до віцепрем'єр-міністрів. Їм чомусь у самому тексті закону (як правило, це робиться у відповідних постановках Кабінету Міністрів) призначено посадовий оклад у розмірі 75 прожиткових мі-

німумів, замість дотеперішніх 10! Себто, зарплата члена Нацради, за новим законом, повинна становити 201 300 гривень, а голови — 261 690 гривень (правда, у лютому 2023 року дію цієї норми тимчасово призупинено на один рік (Мельник & Данькова, 2023). Зауважимо, що середня заробітна плата журналістів в Україні станом на 2023 рік становить 16000 гривень (*Журналіст: середня зарплата*, б.д.), у Києві — 25000 грн, а більшість журналістів країни отримують у 2023 році заробітну плату від 2833 до 9298 гривень на місяць (*Журналісти. Рівень освіти*, б.д.). На цьому тлі переважна частина медіаспільноти сприйняла таке законодавче «унормування» можливості офіційно стати мільйонером менше ніж за півроку як незграбно прихований маркер підкупу, як чітке матеріальне вираження командно-адміністративного впливу й регулювання, як заохочення й неофіційну вказівку на продовження стилю управління, коли «побажання» влади чутно набагато краще, ніж голос галузі. «Причому, одночасно ми зменшуємо зарплати для військових і піднімаємо зарплати Нацраді», — обурюється Д.Разумков. — «Зарплати військовим змінили таким чином, що вони будуть отримувати, виїжджаючи на передову..., менше приблизно на 20 тис. гривень» (Ящук, 2023). А тут, під час війни, зарплата чиновників на рівному місці зростає на 170–220 тисяч.

Головне, що було й продовжує залишатися у центрі уваги, — це питання ступеня суспільної довіри до національного медіарегулятора як до політично незалежної інституції.

Плюси, мінуси, перестороги

Європеїзація українських інформаційних стандартів — це головний позитив закону. Але партія влади заодно вирішила додати у закон ще й чимало іншого, зокрема регулювання онлайн-медіа, а також друкованої преси. Незважаючи на спротив медіаспільноти з приводу багатьох питань, робоча група довго була непохитною. Але, оскільки цей законопроект був одним зі списку семи вимог Європи, необхідних для отримання Україною статусу кандидата у члени ЄС, і брак часу на прийняття, їй таки довелося піти на певні поступки, прибрати чи послабити деякі з найбільш одіозних новацій. Так, завдяки низці компромісів все ж таки вдалося вийти на більш-менш прийнятний спосіб. Скажімо, уже неможливо буде припиняти діяльність масмедіа тільки згідно з рішенням Нацради і без рішення суду, як це до останнього моменту пропонувалося. У результаті Закон «Про медіа» також не дає Нацраді права регулювати соціальні мережі або іноземні платформи.

Безумовним позитивом є те, що через 25 років після утворення Національної ради новий закон позбавляє парламент права обирати її членів — відтепер це буде прерогатива громадських об'єднань і твор-

чих спілок. Прихильники закону називають відсторонення Верховної Ради досягненням, але не говорять про те, чому автори не наважилися урівноважити права парламенту й Президента: принцип призначення президентської четвірки збережено. Щоправда, з умовою, що на цей раз кандидатури претендентів гарантові Конституції рекомендуватиме конкурсна комісія. Але більшість експертів переконана, що й при новому законі Нацрада залишиться пропрезидентською.

Чи створить новий закон загрози для свободи слова — сьогодні це припущення й побоювання української й зарубіжної медіаспільноти залежить і від уряду (має затвердити низку підзаконних актів, розробити перелік послідовності процедур, заходів, тощо), і від Президента, і від старого-нового національного регулятора. А самій Нацраді, яку влада десятиліттями цілеспрямовано схиляла до виконання не так регуляторних, як наглядово-каральних функцій, відтепер слід не на словах, а на ділі реанімувати свій авторитет, доводити і свою незалежність, і порядність, і кваліфіковану спроможність регулювати ринки онлайнівських видань, а такого досвіду роботи Нацраді бракує.

Висновки

1. Необхідність наведення порядку в інформаційній сфері й внесення змін до невідповідного новітнім технологіям і потребам часу інформаційного законодавства стала актуальною проблемою для суспільства. Десятилітня підготовка і прийняття закону «Про медіа» супроводжувалися гострою боротьбою. Складність завдання полягала у необхідності поєднання різновекторних завдань: інкорпорування чинної нормативно-правової бази в новий кодифікований акт із урахуванням технологічного прогресу за останні 10–15 років; наближення національного інформаційного законодавства до стандартів ЄС; упорядкування за європейськими стандартами взаємовідносин держави й учасників медіаринку; регламентація діяльності й затвердження повноважень нового національного регулятора у медійній сфері. Прийнятий новий закон змінив собою шість правочинів, що були становим хребтом українського інформаційного законодавства.

2. У новому правочині чимало нововведень, нових правил для діючих ЗМІ, прописано різноманітні адміністративні процедури — від реєстрації, встановлення прав та обов'язків всіх типів медіа до переліку заборон та санкцій у разі порушень. Однією із найважливіших новацій стало узаконення єдиного національного регулятора медіаринку — ним визначена Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, що й викликало найбільше збурення в медіаспільноті. У результаті дискусій і боротьби відбулося послаблення й пом'якшення низки одіозних статей і новацій, деякі найсуперечли-

віші пункти знято. Експерти вважають прийнятий закон компромісним варіантом, проте визнають, що очікуваним фундаментальним документом він так і не став.

3. За оцінкою українських та зарубіжних медіафахівців фінальний варіант прийнятого закону в основному відповідає європейським принципам і стандартам, але вже зараз потребує доповнення, поліпшення й переробки. Отже, вже зараз необхідно приймати низку змін, доповнень, підзаконних актів.

Найбільшим каменем спотикання стало питання розширення повноважень Національної Ради України з питань телебачення і радіомовлення, яка відтепер виконуватиме функції національного регулятора всіх українських ЗМІ, зокрема друкованих та онлайн. Нові повноваження Нацради українські та зарубіжні експерти вважають «надмірними» і закликають владу до утвердження політичної незалежності національного медійного регулятора. Проти цих новацій виступили 95 відсотків головних редакторів українських газет.

Чи створить новий закон загрози для свободи слова — тепер залежить від його імплементації, від контролю медіасередовища за його впровадженням, від позиції й намірів уряду, Президента і насамперед від самої Нацради: зможе вона стати справді незалежною від влади, чи буде продовжувати називатися такою тільки на папері.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Апарат Верховної Ради України. (2022, 12 грудня). *Зауваження до проекту Закону України про медіа* (№2693-д). Верховна Рада України. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1578576>
- Баранівська, М. (2023, 7 березня). *Рада Європи опублікувала експертний висновок щодо закону «Про медіа»*. Детектор медіа. <https://detector.media/infospace/article/208669/2023-03-07-rada-ievropy-opublikovala-ekspertnyy-vysnovok-shchodo-zakonu-pro-media/>
- Бурдига, І. (2022, 15 вересня). *Чому не вицухають дискусії навколо законопроекту про медіа?* Deutsche Welle. <https://www.dw.com/uk/vimogi-es-ci-instrument-dla-cenzuri-comu-ne-vsuhae-diskusii-navkolo-zakonoproektu-pro-media/a-63116598>
- Верховна Рада України. (2023, 2 липня). *Про медіа* (Закон №2849-ІХ). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
- Журналіст: середня зарплата в Україні*. (б.д.). Work.ua. Взято 23 червня 2023 року <http://surl.li/moljp>
- Журналісти. Рівень освіти: висококваліфікований*. (б.д.). Mojzarplata.com.ua. Взято 23 червня 2023 року <https://mojzarplata.com.ua/ua/start-caryery/profesiyyi-ta-zarobitni-platni-zhurnalisti>
- Комітет захисту журналістів в США назвав закон про медіа загрозою для свободи слова в Україні*. (2023, 11 січня). Політарена. <https://politarena.online/komitet-zakhystu-zhurnalistiv-v-ssha-nazvav-zakon-pro-media-zahrozoiu-dlia-svobody-slova-v-ukraini-8841/>
- Медіаспільнота виступає проти законопроекту «Про медіа» в теперішній редакції*. (2020, 30 червня). LB.ua. https://lb.ua/news/2020/06/30/460869_mediasoobshchestvo_vistupaet_protiv.html

- Мельник, Р., & Данькова, Н. (2023, 7 лютого). *Верховна Рада призупинила на рік підвищення зарплат членам Нацради*. Детектор медіа. <https://detector.media/infospace/article/207765/2023-02-07-verkhovna-rada-pryzupynyla-na-rik-pidvyshchennya-zarplat-chlenam-natsrady/>
- Міжнародна федерація журналістів розкритикувала закон про медіа. Реакція українських медійників. (2023, 27 січня). Детектор медіа. <https://detector.media/infospace/article/207432/2023-01-27-mizhnarodna-federatsiya-zhurnalistiv-rozkrytkuvala-zakon-pro-media-reaktsiya-ukrainskykh-mediynykv/>
- Національна спілка журналістів України. (2022, 13 грудня). *НСЖУ закликає владу зберегти в Україні свободу слова (Заява)*. <https://nsju.org/novini/nszhu-zaklykaye-vladu-zberegty-v-ukrayini-svobodu-slova-zayava-2/>
- Незалежність Нацради і блокування сайтів: експерти оцінили загрози свободі слова у законі «Про медіа». (2023, 12 січня). Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-media-plyusy-minusy-zahrozy-eksperty/32219915.html>
- Остапа, С. (2023, 15 грудня). *Микита Потураєв: «Закон про медіа ми ухвалили виключно завдяки тому, що він потрапив у перелік вимог Європейського Союзу»*. Детектор медіа. <https://detector.media/rinok/article/205995/2022-12-15-mykyta-poturaiev-zakon-pro-media-my-ukhvalyly-vyklyuchno-zavdyaky-tomu-shcho-vin-potrappuv-u-perelik-vymog-ievropeyskogo-soyuzu/>
- Розкладай, І. (2023, 7 лютого). *Міфи та реальність закону про медіа*. Інтернет свобода. <https://netfreedom.org.ua/article/mifi-ta-realnist-zakonu-pro-media>
- Садова, О. (2023, 9 січня). «95% ЗМІ — проти». *Голова спілки журналістів висловив головну претензію до закону про медіа*. Главком. <https://glavcom.ua/country/society/95-zmi-proti-holova-spilki-zhurnalistiv-visloviv-holovnu-pretenziju-do-zakonu-pro-media-900963.html>
- Тимошик, М. (2021). Як звільнити журналістську освіту з пут теорій масової комунікації: до проблеми викладання фахових дисциплін на факультетах журналістики українських університетів. *Український інформаційний простір*, 1(7), 31–68. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(7\).2021.233877](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(7).2021.233877)
- Шевченко, С. (2023, 23 червня). «Два з семи». *Чи встигне Україна виконати усі критерії, щоб почати переговори про вступ до ЄС?* Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/ukraine-eu-eurointegration-reforms/32472741.html>
- Яцюк, Л. (2023, 12 січня). «В Європі був би сильний супротив». *Міжнародні організації пояснили головну небезпеку закону про медіа*. Главком. <https://glavcom.ua/world/observe/zmi-jakbi-ukrajinskij-zakon-pro-media-prijnali-portugalija-chi-ispaniya-tse-sprichinilo-b-shaleni-protesti-jevroinstitutsij-901581.html>
- Ящук, М. (2023, 9 березня). *Ексголова ВРУ Дмитро Разумков: тим, хто мене знімав з посади, тепер варто було б вибачитися, але вибачаються ті, у кого є совість*. Українські новини. <https://ukranews.com/ua/interview/2970-dmytro-razumkov-tym-hto-mene-znimav-z-posady-teper-var-to-b-vybachytysya-ale-vybachayutsya-ti-u>

REFERENCES

- Apparatus of the Verkhovna Rada of Ukraine. (2022, December 12). *Zauvazhennia do proektu Zakonu Ukrainy pro media* [Remarks on the draft Law of Ukraine on Media] (No. 2693-d). Verkhovna Rada of Ukraine. <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1578576> [in Ukrainian].
- Baranivska, M. (2023, March 7). *Rada Yevropy opublikovala ekspertnyi vysnovok shchodo zakonu "Pro media"* [The Council of Europe published an expert opinion on the law "On Media"]. Detektor media. <https://detector.media/infospace/article/208669/2023-03-07-rada-ievropy-opublikovala-ekspertnyy-vysnovok-shchodo-zakonu-pro-media/> [in Ukrainian].

- Burdyha, I. (2022, September 15). *Chomu ne vshchukhaiut dyskusii navkolo zakonoproiektu pro media?* [Why do not the discussions around the draft law on media subsides?]. Deutsche Welle. <https://www.dw.com/uk/vimogi-es-ci-instrument-dla-cenzuri-comune-vsuhae-diskusia-navkolo-zakonoproektu-pro-media/a-63116598> [in Ukrainian].
- Komitet zakhystu zhurnalistiv v SShA nazvav zakon pro media zahrozoiu dlia svobody slova v Ukraini [The Committee to Protect Journalists in the USA called the media law a threat to freedom of speech in Ukraine]. (2023, January 11). Politarena. <https://politarena.online/komitet-zakhystu-zhurnalistiv-v-ssha-nazvav-zakon-pro-media-zahrozoiu-dlia-svobody-slova-v-ukraini-8841/> [in Ukrainian].
- Mediaspilnota vystupaie proty zakonoproiektu "Pro media" v teperishnii redaktsii [The media community opposes the draft law "On Media" in its current version]. (2020, June 30). LB.ua. https://lb.ua/news/2020/06/30/460869_mediasoobshchestvo_vistupaet_protiv.html [in Ukrainian].
- Melnyk, R., & Dankova, N. (2023, February 7). *Verkhovna Rada pryzupynyla na rik pidvyshchennia zarplat chlenam Natsrady* [Verkhovna Rada suspends salary increases for National Council members for a year]. Detektor media. <https://detektor.media/infospace/article/207765/2023-02-07-verkhovna-rada-pryzupynyla-na-rik-pidvyshchennya-zarplat-chlenam-natsrady/> [in Ukrainian].
- Mizhnarodna federatsiia zhurnalistiv rozkrytykuvala zakon pro media. Reaktsiia ukrainskykh mediinykiv [The International Federation of Journalists criticized the Law on Media. Reaction of Ukrainian media professionals]. (2023, January 27). Detektor media. <https://detektor.media/infospace/article/207432/2023-01-27-mizhnarodna-federatsiya-zhurnalistiv-rozkrytykuvala-zakon-pro-media-reaktsiya-ukrainskykh-mediinykiv/> [in Ukrainian].
- National Union of Journalists of Ukraine. (2022, December 13). *NSZHU zaklykaie vladu zberehty v Ukraini svobodu slova (Zaiava)* [NUJU calls on the authorities to preserve freedom of speech in Ukraine (Statement)]. <https://nsju.org/novini/nszhu-zaklykaye-vladu-zberehty-v-ukrayini-svobodu-slova-zayava-2/> [in Ukrainian].
- Nezalezhnist Natsrady i blokuvannia saitiv: Eksperty otsynily zahrozy svobodi slova u zakoni "Pro media" [Independence of the National Council and blocking of sites: Experts assessed threats to freedom of speech in the law "On Media"]. (2023, January 12). Radio Svoboda. <https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-media-plyusy-minusy-zahrozy-eksperty/32219915.html> [in Ukrainian].
- Ostapa, S. (2023, December 15). *Mykyta Poturaiev: "Zakon pro media my ukhvalyly vykliuchno zavdiaky tomu, shcho vin potrapyv u perelik vymoh Yevropeiskoho Soiuzu"* [Mykyta Poturaiev: "We adopted the law on media solely because it was included in the list of requirements of the European Union"]. Detektor media. <https://detektor.media/rinok/article/205995/2022-12-15-mykyta-poturaiev-zakon-pro-media-my-ukhvalyly-vyklyuchno-zavdyaky-tomu-shcho-vin-potrapyv-u-perelik-vymog-ievropeyskogo-soyuzu/> [in Ukrainian].
- Rozkladai, I. (2023, February 7). *Mify ta realnist zakonu pro media* [Myths and realities of media law]. Internet freedom. <https://netfreedom.org.ua/article/mifi-ta-realnist-zakonu-pro-media> [in Ukrainian].
- Sadova, O. (2023, January 9). *"95% ZMI — proty". Holova spilky zhurnalistiv vyslovyy holovnu pretenziuu do zakonu pro media* ["95% of the mass media are against it". The head of the journalists' union expressed the main complaint against the media law]. Hlavkom. <https://glavcom.ua/country/society/95-zmi-proti-holova-spilki-zhurnalistiv-visloviv-holovnu-pretenziju-do-zakonu-pro-media-900963.html> [in Ukrainian].
- Shevchenko, S. (2023, June 23). *"Dva z semy". Chy vstyhne Ukraina vykonaty usi kryterii, shchob pochaty perehovory pro vstup do Yes?* ["Two out of seven". Will Ukraine have time to fulfill all the criteria to start negotiations on joining the EU?]. Radio Svoboda. <https://www.radiosvoboda.org/a/ukraine-eu-eurointegration-reforms/32472741.html> [in Ukrainian].

- Tymoshyk, M. (2021). *Yak zvilnyty zhurnalistyky osvitu z put teorii masovoi komunikatsii: Do problemy vykladannia fakhovykh dystsyplyn na fakultetakh zhurnalistyky ukrainskykh universytetiv* [How to release journalist education from the hobble of mass communication theory: To the problem of teaching professional disciplines at the faculties of journalism of Ukrainian universities]. *Ukrainian Information Space*, 1(7), 31–68. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(7\).2021.233877](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(7).2021.233877) [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2023, July 2). *Pro media* [About media] (Law No. 2849–IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> [in Ukrainian].
- Yashchuk, M. (2023, March 9). *Eksholova VRU Dmytro Razumkov: Tym, khto mene znimav z posady, teper varto bulo b vybachytysia, ale vybachaiutsia ti, u koho ye sovist* [Former head of the Verkhovna Rada Dmytro Razumkov: Those who removed me from office should now apologize, but those who have a conscience apologize]. *Ukrainski novyny*. <https://ukranews.com/ua/interview/2970-dmytro-razumkov-tym-hto-mene-znimav-z-posady-teper-var-to-bulo-b-vybachytysya-ale-vybachayutsya-ti-u> [in Ukrainian].
- Yatsiuk, L. (2023, January 12). "V Yevropi buv by sylnyi suprotyv". *Mizhnarodni orhanizatsii poiasnyly holovnu nebezpeku zakonu pro media* ["There would be strong opposition in Europe." International organizations have explained the main danger of the media law]. *Hlavkom*. <https://glavcom.ua/world/observe/zmi-jakbi-ukrajinskij-zakon-pro-media-prijnali-portuhaliya-chi-ispnija-tse-sprichinilo-b-shaleni-protesti-jevroinstitutsij-901581.html> [in Ukrainian].
- Zhurnalist: Serednia zarplata v Ukraini* [Journalist: Average salary in Ukraine]. (n.d.). *Work.ua*. Retrieved June 23, 2023, from <http://surl.li/moljp> [in Ukrainian].
- Zhurnalisty. Riven osvity: Vysokokvalifikovanyi* [Journalists. Education level: Highly qualified]. (n.d.). *Mojazarplata.com.ua*. Retrieved June 23, 2023, from <https://mojarplata.com.ua/ua/start-caryery/profesiyyi-ta-zarobitni-platni-zhurnalisti> [in Ukrainian].